

**Výsledky šetření o dopadech nouzového
stavu v důsledku koronaviru
mezi poskytovateli školské primární
prevence rizikového chování**

květen 2020

Cílem týmu Pražského centra primární prevence (součást Centra sociálních služeb Praha) je podporovat a spolupracovat na udržení kvality systému školské primární prevence na území hlavního města Prahy.

V průběhu jara letošního roku se celá česká společnost musela vyrovnat s výskytem koronaviru SARS-CoV-2, který způsobuje onemocnění COVID-19. Jeho šíření po světě přineslo bezprecedentní míru opatření a omezení. Pro problematiku školské primární prevence bylo stěžejní zejména uzavření škol a přechod na „vzdělávání na dálku“.

Pražské centrum primární prevence (<http://www.prevence-praha.cz/>) poskytovalo své služby také během nouzového stavu. Jednalo se zejména o metodickou spolupráci se školami a pedagogicko-psychologickými poradnami. Ve spolupráci s oddělením prevence MHMP byl také do škol šířen informační leták s názvem Učitelé v době koronaviru (10 doporučení pro pedagogy).

O zákazu osobní přítomnosti žáků a studentů při vzdělávání na českých základních, středních, vyšších odborných i vysokých školách se rozhodlo bezprostředně po jednání Bezpečnostní rady státu mimořádným opatřením Ministerstva zdravotnictví (č. MZDR 10676/2020-1/MIN/KAN) vydaným dne 10. března 2020. Od 11. března proto zůstaly školy pro žáky a studenty zavřené, přestože jejich vzdělávání muselo pokračovat.

Toto opatření se přímo dotklo přibližně 1,7 milionu žáků a studentů, z nichž nejvíce je žáků základních škol (953 000). Opatření zásadně ovlivnilo práci pedagogů, ale i nepedagogických pracovníků ve školství. Do vzdělávání dětí byli v daleko větší míře vtaženi rodiče, zároveň byla řada rodin negativně ovlivněna omezením části ekonomiky, nuceným uzavřením živností, obchodů a provozů či zastavením činnosti sociálních služeb a neziskových organizací.

Nás zajímalo, jak se celá situace promítne do činností poskytovatelů školské primární prevence rizikového chování, proto jsme vybrané poskytovatele dne 19. dubna 2020 oslovili s prosbou o vyplnění on-line dotazníku, který jsme pro tyto účely připravili.

Tato zpráva přináší komentované výsledky tohoto šetření. Zpracovateli zprávy jsou odborný výzkumný pracovník Roman Petrenko (roman.petrenko@csspraha.cz) a psychologka Lucie Myšková (lucie.myskova@csspraha.cz).

Dotazník s prosbou o vyplnění jsme zaslali celkem 20 poskytovatelům školské PPRCH. Cílem šetření nebylo získat reprezentativní obraz o situaci veškerých poskytovatelů v Praze nebo ČR, ale prostřednictvím sondy rámcově zmapovat jejich situaci. Dotazník vyplnili zástupci celkem 13 poskytovatelů školské primární prevence rizikového chování. V abecedním pořadí se jedná o:

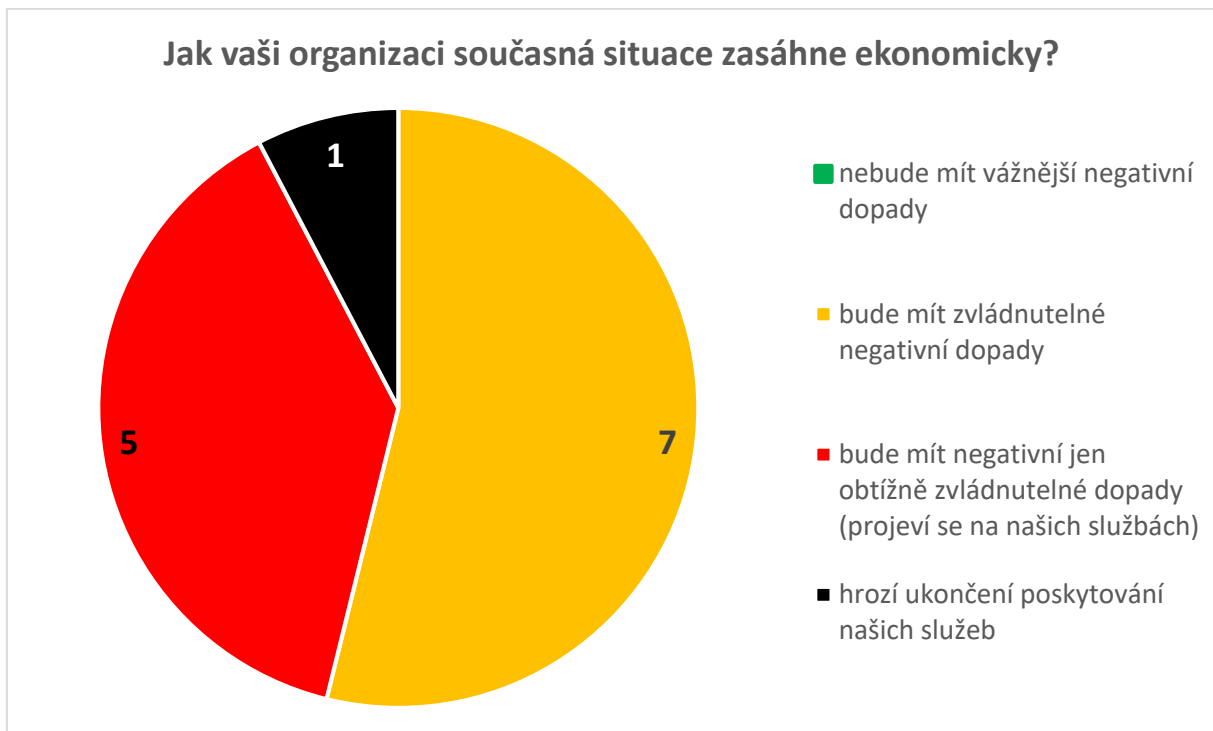
- Agentura Wenku s.r.o.
- Elio, z.s.
- Fokus Praha, projekt "Blázníš? No a!"
- Hope4kids, z.s.
- Jules a Jim, z.ú.
- Magdaléna, o.p.s.
- MAJÁK o.p.s.
- P-centrum, CPPT, o.p.s.
- Prev-Centrum, z.ú.
- Prevalis, z.s.
- ProPrev, z.s.
- SEMIRAMIS, z.ú.
- Život bez závislostí, z.s.

Všem zúčastněným organizacím děkujeme.

Název otázky č. 1: Jak vaši organizaci současná situace zasáhne ekonomicky?

Počet odpovědí: 13

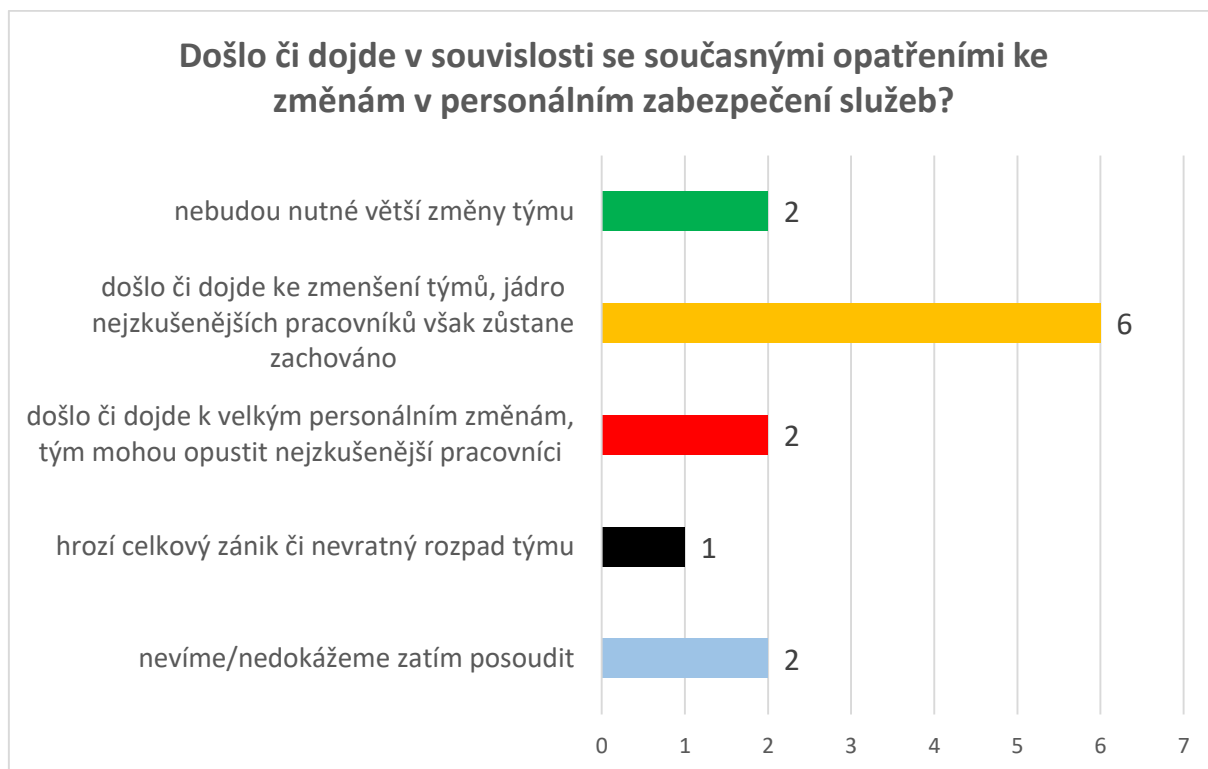
Všechny zúčastněné organizace uvedly, že na ně situace bude mít negativní ekonomický dopad. 7 organizací očekává „zvládnutelné“ ekonomické dopady, 5 organizací „jen obtížně zvládnutelné“, které se negativně projeví na šíři či dostupnosti služeb. U 1 organizace hrozí z důvodů ekonomických dopadů ukončení poskytování služeb.

Název otázky č. 2: Došlo či dojde v souvislosti se současnými opatřeními ke změnám v personálním zabezpečení služeb?

Počet odpovědí: 13

U většiny zúčastněných organizací dojde k dopadům na personální zabezpečení služeb. V 6 případech dojde ke zmenšení týmu, ale bez dopadu na klíčové pracovníky. 2 organizace se obávají odchodu také nejzkušenějších pracovníků a u 1 organizace se obávají celkového zániku týmu.

Název otázky č. 3: Jakou byste potřebovali podporu a pomoc od magistrátu hlavního města Prahy či dalších správních a samosprávních institucí?

Počet odpovědí: odpovědi uvedlo 12 organizací, v rámci otevřené otázky mohly v textu odpovědi uvést i více podnětů

Podněty směřují v zásadě ke 2 oblastem, a to finanční podpoře pro poskytovatele a podpoře udržení realizace služeb na školách. Poskytovatelé vnímají jako důležitou také komunikaci, a to jak ze strany donátorů směrem k organizacím (upřesnění naplňování indikátorů a termínů po nastalé krizi), tak ze strany státu směrem ke školám a veřejnosti (kladení důrazu na význam prevence pro děti a mládež).

- **Finanční podpora** poskytovatelů PPRCH (z důvodů výpadku příjmů v nejproduktivnější části roku a obav z nutnosti vracet finance za nerealizované služby), např. rozšíření dotačních titulů na prevenci (zvýšení celkového objemu finančních prostředků)
- **Jasnou a srozumitelnou komunikaci** ohledně grantů a jejich podmínek (zohlednění nemožnosti splnění indikátorů v letošním roce atd.)
- **Jasně deklarovaný postoj** MŠMT, krajů, MHMP, odborných organizací a dalších aktérů, že prevence je důležitá a školy ji nesmí vytěsnit
- **Jasně a podporující stanovisko MHMP**, aby zřizovatelé škol po jejich znovuotevření nerušili domluvené programy PPRCH, třídnické hodiny, adaptační kurzy, kurzy DVPP
- **Podpora s propagací** dostupných služeb certifikovaných poskytovatelů - programy pro žáky i vzdělávací programy pro pedagogy

Název otázky č. 4: Jaká opatření byste potřebovali/uvítali směrem ke grantům a dotacím MŠMT, krajů, měst a obcí...?

Počet odpovědí: odpovědi uvedlo 13 organizací, v rámci otevřené otázky mohly v textu odpovědi uvést i více podnětů

V odpovědích opět zaznívají obavy o udržitelnost služeb z hlediska dostatečného ekonomického zajištění a nejasností kolem plnění nároků přidělených dotací, ale také hledání možností realizace programů a jejich forem, protože je zřejmé, že mnoho témat z oblasti primární prevence bude po vrácení dětí do škol naléhavých. Nejčastěji byla zmiňována tato témata:

- **Finance** – nesnižovat přidělené prostředky, dofinancování programů PP z MHMP (velkou část příjmů tvoří finance z obcí a škol), vypsání 2. kola dotací na dofinancování činnosti organizace (včetně provozních nákladů)
- **Nároky dotací** (indikátory a termíny) – ponížít indikátory s ohledem na uzavření škol, prodloužení termínů realizace a plnění indikátorů do konce kalendářního roku, prodloužení možnosti čerpat finance
- **Realizace** – umožnění realizace adaptačních kurzů i ve škole (školy se obávají plánovat výjezdy mimo Prahu)
- **Komunikace** – jasná a včasná sdělení ohledně dotací (např. zda se budou překlénovat do dalšího období či vracet)
- **Nové formy výzev** – např. na vytvoření on-line programů, interaktivních webů, webinářů, možnosti transformovat programy do on-line forem

Název otázky č. 5: Očekáváte změny ve výskytu rizikového chování po ukončení karanténních opatření?

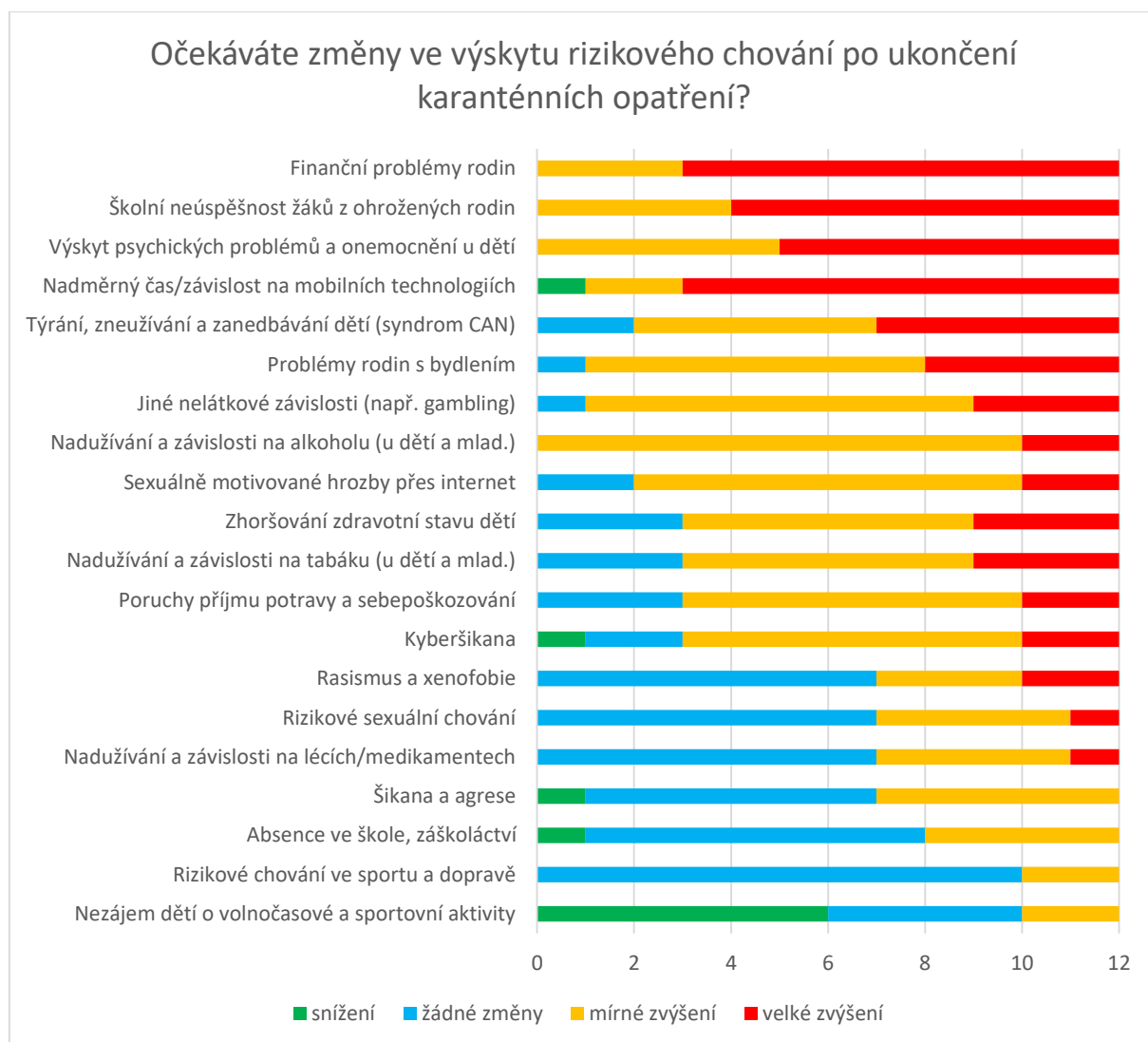
Počet odpovědí: 12

Poskytovatelé celkově očekávají zhoršení většiny typů rizikového chování a problémů ovlivňující situaci dítěte. Na prvním místě je očekávání ekonomických problémů rodin, což odpovídá tomu, že socioekonomické zázemí dítěte je silný prediktor rizikového chování. Dále se organizace obávají zhoršení školní neúspěšnosti žáků z ohrožených rodin (připomeňme, že podle zprávy České školní inspekce byla část dětí ze „vzdělávání na dálku“ vyloučena např. nevybaveností domácnosti počítačem s internetem).

Z nabízených typů rizikového chování poskytovatelé jako ty s největším očekávaným zhoršením vybrali:

- výskyt psychických problémů a onemocnění u dětí,
- závislost na mobilních technologiích a jiné nelátkové závislosti (např. gambling),
- závislost na alkoholu,
- riziko týrání, zneužívání a zanedbávání dětí v rodině (syndrom CAN).

Pořadí v grafu je určeno podle celkového indexu sestaveného součtem bodů přiřazených jednotlivým variantám odpovědi.

Název otázky č.6: Očekáváte kvalitativní změny v projevech rizikového chování u dětí a mladistvých, na jejichž základě bude potřeba změnit preventivní programy? Pokud ano, tak jaké a jak se to v programech odrazí?

Počet odpovědí: odpovědi uvedlo 11 organizací, v rámci otevřené otázky mohly v textu odpovědi uvést i více podnětů

Odpovědi na tuto otázku jsou různorodé. Některé organizace plánují přizpůsobit programy a rozšířit metodiky o nové obsahy, jiní vnímají zkušenost s uplynulou krizí jako téma, nicméně neovlivňuje pro ně jejich způsob práce, takže metodiky programů, které jsou zaměřeny na podporu bezpečného klimatu, vztahy ve třídě atp., měnit neplánují. Objevila se opět obava, že školy nebudou mít zájem o realizaci preventivních programů, ačkoli je všeobecně vnímaná jejich nutnost a aktuálnost. Organizace se vyjadřovaly jak k formě prevence, tak k tématům i cílové skupině. V odpovědích zaznívalo:

Forma

- nárůst poptávky po programech selektivní prevence
- v oblasti všeobecné prevence se očekává nárůst poptávky zaměřené na téma kyberprostoru
- adaptační kurzy a třídnické hodiny – první bloky budou muset být uzpůsobeny a obsahovat zaměření na zážitky z nouzového stavu

Témata

- budování/obnova bezpečného sociálního klimatu, vztahy ve třídě
- zvládání nouzového stavu, výpadek z třídního kolektivu
- péče o sebe sama v náročných životních situacích, jak pomoci sobě, ostatním, kde hledat pomoc
- úzkostná a depresivní symptomatika a její prevence
- prokrastinace a schopnost strukturovat čas
- motivace
- domácí násilí
- závislostní projevy chování – online hry, sociální sítě

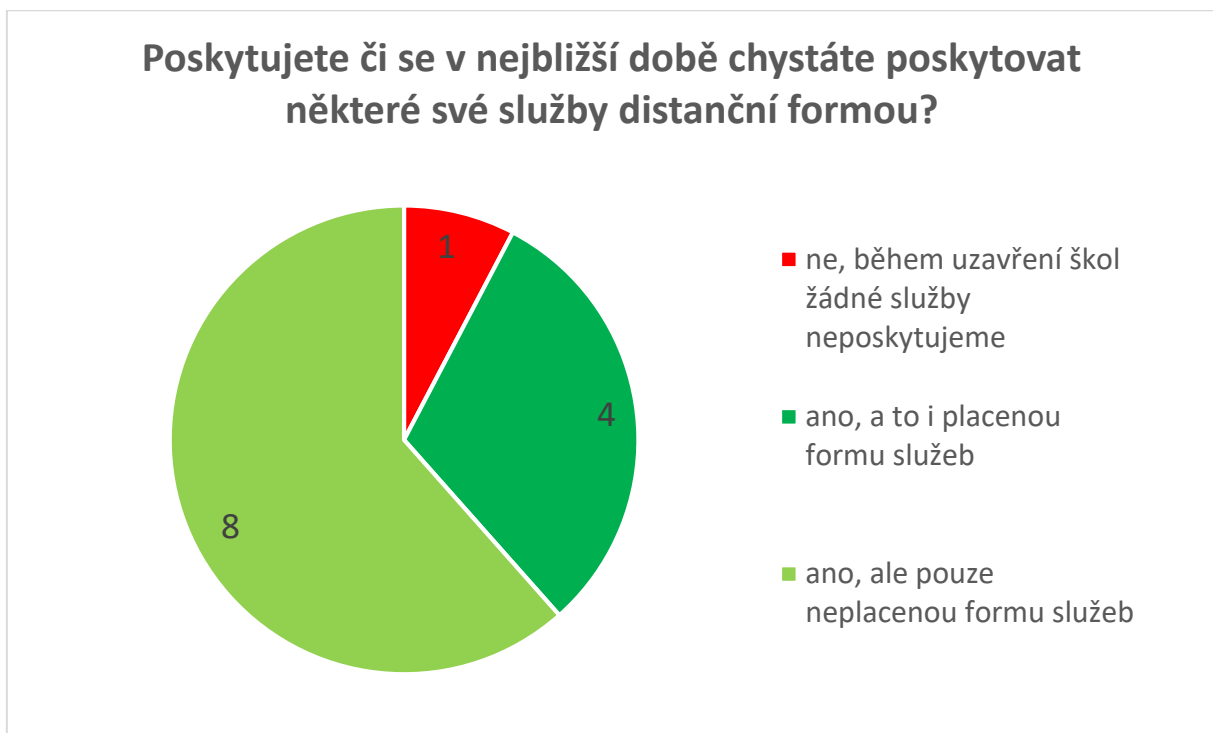
Cílové skupiny, na které je potřeba se více zaměřit

- zvýšené riziko u dětí z rodin s nízkým socio-ekonomickým postavením,
- děti s dispozicí k úzkostnému a depresivnímu prožívání
- první nebo nové ročníky – rozloučení s 9. třídou, obavy z přijímacích zkoušek
- pedagogové

Název otázky č. 7: Poskytujete či se v nejbližší době chystáte poskytovat některé své služby distanční formou?

Počet odpovědí: 13

Celkem 12 ze 13 organizací poskytovalo během uzavření škol svoje služby. 8 organizací poskytovalo pouze neplacené formy služeb, 4 organizace poskytovaly své služby i včetně placených služeb. 1 organizace během uzavření škol svoje služby neposkytovala vůbec. „Výhodu“ v době nouzového stavu měly organizace se širším portfoliem služeb, které dlouhodobě nabízí vedle přímé práce s žáky v programech primární prevence také metodické a vzdělávací služby.

Název otázky č. 8: Jaké služby za vaší organizaci aktuálně poskytujete?

Počet odpovědí: 12

Nejvíce organizací poskytovalo během uzavření škol svoje služby prostřednictvím on-line poradenství pro učitele a dále v podobě odborných konzultací a metodického vedení pro školy a učitele (celkem 9 organizací). Častými typy služeb bylo také on-line poradenství pro děti (8 organizací) i pro rodiče (6 organizací) a zveřejňování informací a doporučení preventivního charakteru (7 organizací).

Vybrané služby poskytované během uzavření škol (stručný popis a odkaz):

- Otevřená sborovna – on-line intervizní skupina pro pedagogy, nová služba P-centra určená ke sdílení mezi pedagogy všech typů škol a probírání aktuálních témat ze školské praxe (<https://www.kotva.cppt.cz/nastenka>)
- Webináře pro pedagogy na témata spojená s plošnou karanténou (Nebezpečí na síti; Dítě v papiňáku aneb jak přežít doma s pubertákem); www.julesajim.cz
- Možnost vzdělávání pro pedagogy v oblasti metodiky vedení třídnických hodin. Akreditovaný seminář v tuto chvíli nabízíme ve virtuálním prostředí: <https://www.wenku.cz/wenku/verejnost-wenku/otevreny-vzdelavaci-seminar-pro-pedagogy-metodika-vedeni-th-2>
- Nabízíme webináře pro rodiče a učitele: "Kyber-dítě a jeho síť aneb jak se propojit s dnešními dětmi?" - <https://www.etickedilny.cz/kyber-dite/>, dále nabízíme preventivní programy Online Etické dílny - <https://www.etickedilny.cz/temata/>
- Služby jsou momentálně poskytovány bezplatně, v dalším období však budou zpoplatněny - <http://prevalis.org/poradna>, <http://prevalis.org/poradna/poradenstviropedagogy>, <http://prevalis.org/poradna/prorodice>, <http://prevalis.org/poradna/poradenstviprovysokoskolaky>

Podrobnější nabídku služeb preventivních organizací v době nouzového stavu zveřejnilo Pražské centrum primární prevence na svých webových stránkách –

<http://www.prevence-praha.cz/index.php/nabidka-organizaci-v-dobe-koronaviru.html>

SHRNUTÍ

Od 11. března 2020 byly po dobu více než dvou měsíců v České republice z důvodu nouzového stavu a vydaných opatření v souvislosti s výskytem nového koronaviru zavřené školy. Výuka probíhala na dálku, často za pomoci on-line přístupu ke vzdělávacímu procesu. Z tohoto důvodu téměř nebyla realizována školská primární prevence. To se dotklo většiny (ne-li všech) poskytovatelů školské primární prevence. Pražské centrum primární prevence se proto obrátilo v průběhu tohoto stavu na vybrané poskytovatele a mapovalo jeho dopady, a to jak pro organizace samotné, tak směrem k očekávaným změnám výskytu rizikového chování dětí a mládeže.

Celkově lze shrnout, že **poskytovatelé školské primární prevence pocítují významný ekonomický dopad v souvislosti s nastalou situací**, a to do takové míry, že některé organizace musí snížit počty spolupracujících pracovníků, případně pocítovaly situaci jako výrazně ohrožující pro chod organizace jako takové. Většina organizací poskytovala i během nouzového stavu vybrané služby on-line, často formou (bezplatných) odborných konzultací.

Poskytovatelé se obávají, aby vystačili s nastavenými financemi v případě, že bude i nadále nižší zájem o programy primární prevence z důvodů uplynulého stavu nebo při jeho opakování. Finance byly častým tématem, které se objevovalo napříč odpověďmi. V souvislosti s financemi zaznívaly také časté podněty směrem k poskytovaným dotacím, nárokům na plnění indikátorů nebo termínů plnění. Organizace by ocenily včasné a jasné informace ze strany donátorů, jak nouzový stav a zavření škol ovlivní jejich financování. Zároveň **považují za žádoucí, aby byla zdůrazňována potřeba primární prevence ve školách po jejich opětovném otevření.**

Poskytovatelé programů primární prevence v oblasti projevů rizikového chování vyjádřili nejčastěji obavy, že bude docházet **ke zvýšení výskytu psychických problémů u dětí a mladistvých a potíží týkajících se závislostního chování.** Zvýšené rizikové chování je očekáváno zejména u dětí pocházejících z rodin s nižším socioekonomickým statutem. Zavření škol a celková náročná životní situace mnohých rodin přinesla do oblasti primární prevence nové téma, které se bude alespoň v počátečních programech odrážet. Zmíněna byla také podpora pedagogů.

Z odpovědí je patrné, že uzavření škol s sebou přineslo pro poskytovatele školské primární prevence obavy jak v oblasti zajištění chodu organizací samotných, tak také obavy z upozadění prevence a možné intervence po náročné životní situaci, která se dotkla všech žáků, studentů i pedagogů.